

პარიამ ლორთქიფანიძე

რამ გადაგვეჩინა

**თბილისი
2010**

UDC(უაკ) 39(479.22)+94(479.22)
ლ-852

საქართველოს ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობის დაცვის ფონდი, ქართული ეთნოლოგიური სკოლის ფუძემდებლის, აკად. გიორგი ჩიტაიას დაბადებიდან 120 წლისთავთან დაკავშირებით, იწყებს სერიის „ქართველი ხალხის ტრადიციული კულტურა“ გამოცემას.

სერია იწყება აკადემიკოს მარიამ ლორთქიფანიძის განმაზოგადოებელი წერილით, სადაც მეცნიერული სიზუსტითაა გაანალიზებული მცირერიცხოვანი ერის საუკუნეების განმავლობაში განვლილი მძიმე გზა და მიზეზები — რამაც გადაგვარჩინა.

„ჩვენი ასაკის ერები ხომ თითო-ოროლალა შემორჩნენ?!“

პროექტის ავტორი: **თამილა ცაგარეიშვილი**

ისტ. მეცნ. დოქტ., პროფ.

სერია გამოდის სახალხო მხატვარ, აკად. **ზურაბ წერეთლის** ფინანსური მხარდაჭერით.

კომპიუტერული

უზრუნველყოფა: **პ. ქორქია**

ISSN 1987-9725

ISBN 978-9941-0-2879-3

© საქართველოს ეთნოგრაფიული
მემკვიდრეობის დაცვის ფონდი
2010

გარეკანზე: **ლ. გუდიაშვილის** ესკიზი მიძღვნილი აკად. **გ. ჩიტაიას** დაბადებიდან 75 წლისთავისადმი.

გიორგი ჩიტაიას 120 წლის იუბილე მნიშვნელოვანი თარიღია ქართული მეცნიერების ისტორიაში, მაგრამ ქართული ეროვნული სკოლის, ეთნოლოგიის შექმნისა და განვითარების თვალსაზრისით ამ თარიღს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება.

გიორგი ჩიტაია საქართველოში თანამედროვე ეთნოლოგიური სკოლის ფუძემდებელია. მის სახელს და ხანგრძლივ მოღვაწეობას უკავშირდება ეთნოლოგიური სამეცნიერო ცენტრების შექმნა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ს. ჯანაშიას სახელობის სახელმწიფო მუზეუმში, ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტში, ღია ცის ქვეშ ეთნოგრაფიულ მუზეუმში.

გიორგი ჩიტაიას გამოსვლა სამეცნიერო ასპარეზზე მოხდა იმ დროს, როცა ივ. ჯავახიშვილის თაოსნობით შეიქმნა ქართული უნივერსიტეტი, ფუნდამენტური მეცნიერული ეროვნული სკოლები, რომლის სათავეში დადგნენ ცნობილი მეცნიერები დიმიტრი უზნაძე, შალვა ნუცუბიძე, ჯორნელი ჯეჯელიძე, აკაკი შანიძე, გიორგი ჩუბინაშვილი, გიორგი ახვლედიანი. გ. ჩიტაიას წილად ხვდა ეთნოლოგიური მეცნიერების მოთავეობა.

გიორგი ჩიტაია ისტორიკოსთა თაობათა მასწავლებელია. თავის ლექციებში ყოველთვის გვასწავლიდა თუ როგორ უნდა მოიხმოს ისტორიკოსმა ეთნოგრაფიული მასალა და როგორ უნდა მოხდეს ამ მასალის ამტკიცებულება

აქართველოს ისტორიის, და განსაკუთრებით მისი ძველი და აგრეთვე შუასაუკუნოვანი ისტორიის შესასწავლად.

გიორგი ჩიტაიამ მყარ მეცნიერულ ნიადაგზე დააყენა ეთნოგრაფია საქართველოში სავსელე ყვლევა-ძიების მე-თოდის შექმნით, რომელიც აღიარებული და სამუშაო მე-თოდი გახლდათ საბჭოურ ეთნოგრაფიულ მეცნიერებაში და ინოდებოდა „კომპლექსურ-ინტენსიურ“ მეთოდად.

გიორგი ჩიტაიას მიხედვით ეთნოგრაფიული მასალა გააზრებულია ისტორიულ ჭრილში. ეთნოგრაფიული მო-ნაცემების ასეთი ამეყველების საუკეთესო ნიმუშია მისი „შრომები“-ის ხუთგომეული, სადაც თვითოეული ეთნოგრა-ფიული ფაქტი გამოყენებულია ჩვენი ქვეყნის წარსულის აღსადგენად. კონკრეტულ მაგალითებზე ამჟარა ხდება ქარ-თული კულტურის ძველი ფესვები და თვითმყოფადობა.

იმედი მაქვს ჩვენი დიდი მასწავლებლის, ცნობილი სა-ზოგადო მოღვაწისა და მეცნიერის აჟად. გ. ჩიტაიას დაბა-დებიდან 120 წლისთავის იუბილე ქართული ეროვნული მეცნიერების ხელახალი აღორძინებისა და განვითარების სიმბოლოდ იქვეა.

მარიამ ლორთქიფანიძე

2010 წ.

აქართველოს ისტორიულ წარსულზე თვალის ერთი გადავლენაჲ კი ზაღუმს კითხვას: რამ გადგვარჩინა? ჩვენი ასაკის ერები ხომ თითო-ოროლადჲ შემორჩნენ.

გადაგვარჩინა მრავალმა ფაქტორმა, რომელთა შორის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია გეოგრაფიული მდებარეობა ევრაზიაში. ევროპისა და აზიის გზაგასაყარზე მდებარე საქართველო აღმოსავლელ-დასავლელ თუ სამხრეთელ თუ ჩრდილოელ დამპყრობთა ინტერესების სფეროში შედიოდა. არც ერთს არ სურდა მისი დათმობა, რასაც კარგად იყენებდნენ ჩვენი წინაპრები.

გადაგვარჩინეს ბუნებრივმა პირობებმა. ბუნებრივი გარემო, რომელშიც ხალხს ცხოვრება უხდებოდა, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მის ისტორიაზე, ესაა: ფიზიკურ-გეოგრაფიული პირობები, რელიეფი, ჰავა, ნიადაგები, შიგა წყლები, ფლორა, ფაუნა, წიაღისეული სიმდიდრე... საქართველო ბუნებრივი რესურსებით მდიდარი ქვეყანაა, რის გონივრულ გამოყენებას მნიშვნელოვანი სარგებლობის მოტანა შეუძლია. ეს სიმდიდრე დიდად უწყობდა მას ხელს, მაგრამ ამ სიმდიდრეზე სხვებსაც ეჭირათ თვალი.

მნიშვნელობა აქვს მასზე გამავალ ახლო თუ შორეულ მეზობლებთან დამაკავშირებელ გზებს. საქართველოზე უძველესი დროიდან ადგილობრივი, კავკასიური თუ საერთაშორისო მნიშვნელობის მაგისტრალები გადიოდა (ახლაც გადის), რაც ხელს უწყობდა მის განვითარებას, მაგრამ ამ

გზათა მფლობელობისათვის დიდი დამპყრობნიც იბრძოდნენ (ახლაც იბრძვიან).

გეოგრაფიული გარემო აფერხებს ან აჩქარებს საზოგადოების განვითარებას, რაც უფრო დაბალია საზოგადოების განვითარების დონე, გეოგრაფიული გარემო უფრო აქტიურად ზემოქმედებს მასზე საზოგადოებრივი პროცესის შესაბამისად მისი გავლენა შედარებით მცირედება, მაგრამ ამ ფაქტორს მნიშვნელობა თანამედროვე სამყაროსთვისაც აქვს, ხოლო რა როლი აკისრია საქართველოს ისტორიისთვის, კარგადაა ცნობილი.

ქვეყნის ისტორიისთვის მნიშვნელობა აქვს მის გარემოცვას, ვინ არიან მისი მეზობლები: კულტურული, თუ განვითარების დაბალი დონის, ძლიერი და აგრესიული, თუ სუსტი და მშვიდობიანი ქვეყნები. საქართველო, როგორც წესი, მასზე ძლიერი და აგრესიული მტრების გარემოცვაში იმყოფებოდა, რომელთა შორის იყვნენ, როგორც მაღალკულტურული დონის, ისე განვითარების დაბალი დონის ხალხებიც.

ქართული მიწა-წყლის დაუფლებისათვის საუკუნეთა მანძილზე იბრძოდნენ ასურელები და ურარტუელები, მიდია, აქემენიანთა ირანი, რომის იმპერია და მისი მემკვიდრე ბიზანტია, სასანიანთა ირანი და არაბთა სახალიფო, თურქები. იმავდროულად ჩრდილოეთიდან თავს ესხმოდნენ სკვითები, კიმერიელები, ჰუნები, ხაზარები და სხვა მომთაბარენი, რომელთა მიზანი ძარცვა და რბევა იყო.

მიუხედავად საუკუნეთა მანძილზე უცხო დამპყრობთა წინააღმდეგ გამუდმებული ბრძოლისა, საქართველოს ისტორიას უძველესი დროიდანვე გასდევს ქართული ქვეყნების ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანების ტენდენცია. შინა და გარეშე მტრების ძალით, ერთიანი ქართული სახელმწიფო

იშლებოდა, შემდეგ, შედარებით ხელსაყრელი საერთაშორისო ვითარების პირობებში, ქვეყნის ერთიანობის სიმბოლოს მეფის, და მის გარშემო შემოკრებილ პატრიოტულ ძალთა ენერგიული მოქმედებით, ხალხის ერთსულოვანი მხარდაჭერით, ერთიანდებოდა, შემდეგ ისევ იშლებოდა...

ერთ-ერთი უძველესი ქართული სახელმწიფო იყო ძვ.წ. I ათასწლეულის დასაწყისში ჩამოყალიბებული ეგრისის (კოლხეთის) სამეფო აიეტიანთა სამეფო დინასტიით, რომლის დასუსტების და დაშლის შემდეგ ძვ.წ. IV საუკუნის ბოლოს და III საუკუნის დასაწყისში ჩამოყალიბდა აღმოსავლურ ქართული, ქართლის (იბერიის) სამეფო ფარნავაზიანთა დინასტიით, დედაქალაქი მცხეთაში, რომელიც მოიცავდა აღმოსავლეთ საქართველოს და დასავლეთ საქართველოს დიდ ნაწილს.

მნიშვნელოვან სიძლიერეს აღწევს ქართლის სამეფო მეფე ეახტანგ გორგასლის დროს, V ს-ის II ნახევარში, როდესაც ქართლის სამეფოს შემადგენლობაში დასავლეთ საქართველოს დიდი ნაწილიც შედიოდა.

მძიმე და ხანგრძლივი ბრძოლების პირობებში, ჩვენმა წინაპრებმა X ს-ის ბოლოს შექმნეს ერთიანი ქართული ფეოდალური მონარქია, საქართველო, რომელიც XI-XII საუკუნეებში მახლობელ აღმოსავლეთში უძლიერესი სახელმწიფო იყო. მაგრამ შემდეგ წამოვიდნენ მონღოლები (თავისი ასწლოვანი ბატონობით). მართალია მეფე გიორგი V, ბრწყინვალემ (1318-1346) გააერთიანა მონღოლთა მფლობელობის დროს დაშლილი ქვეყანა, გაანთავისუფლა მონღოლთაგან, მაგრამ შემდეგ მოვიდა თემურლენგი, რვაგზის დამანგრეველი შემოსევებით (1386-1403 წწ.), რომლებმაც უმძიმესი ზიანი მიაყენა ქვეყანას. ამ დროიდანაა საქართველოში რომ

გახშირდა: ნაფუძარი, ნასახლარი, ნასოფლარი, ნაქალაქარი, ნაციხარი, ნაეკლესიარი...

უმძიმესი ღახვარი ჩასცა საქართველოს ბიზანტიის იმპერიის დაცემამ (1453 წ.). მიუხედავად იმისა, რომ ისიც დამპყრობელი იყო, რომელიც იტაცებდა ქართულ მიწა-წყალს, ცდილობდა მეფის ხელისუფლების დასუსტებას მასზე გაფლენის გავრცელების მიზნით, ჩვენში სწორება მაინც ბიზანტიაზე ხდებოდა, რადგან იმდროინდელ ყველა დამპყრობთა შორის, ის ერთადერთი ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური, ევროპული, ცივილიზებული სახელმწიფო იყო.

დიდი გამაერთიანებელი ძალა იყო ქართული ეროვნული თვითშეგნება, რომლის საწყისები ძვ.წ. მეორე ათასწლეულზე მოდის და რეალურად იკვეთება ქრისტიანობის დამკვიდრებასთან ერთად. IX საუკუნის სინას მთაზე მოღვაწე ქართველი ბერები ლოცულობდნენ „ყოველთა ძმათა და ყოველთა ქრისტიანეთა, ... და, უფროს ყოველთასა – ყოველთა ქართველთათვის“. X საუკუნის შუა წლების დიდი ქართველი მწერალი გიორგი მერჩულე გვაუწყებს, რომ ქართლი „ფრიადი“ (დიდი მ.ლ.) ქვეყანაა რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვაჲ ყოველი აღესრულების“. IX ს-ის ცნობილი ქართველი მოღვაწე ილარიონი, ტომით კახი, ქართველია. ერთიანი ქართული ფეოდალური მონარქიის (X-XV სს.) არსებობის პირობებში, ქართული ეროვნული თვითშეგნება განსაკუთრებით მტკიცდებოდა, რომლის ამოძირკვა ვერავითარმა ძნელბედობამ ვერ შეძლო.

XV საუკუნის ბოლოსა და XVI ს-ის დასაწყისში ერთიანი ქართული ფეოდალური მონარქია დაიშალა სამ, ქართლის, კახეთის, იმერეთის სამეფოებად და სამცხის

სამთავროდ. საქართველო მოლიანად მაჰმადიანურ რკალში აღმოჩნდა, სამხრეთ-დასავლეთიდან ძლიერი აგრესორი ოსმალთა იმპერია გაუმეზობლდა, სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან – აგრეთვე ძლიერი და აგრესიულად განწყობილი სეფიანთა სპარსეთი, ჩრდილოეთიდან ყოფილი ქრისტიანი მეზობლების მაგიერ მონღოლთა და თემურლენგის შემდეგ გამაჰმადიანებული სამთავრო-სახანოები.

ოსმალთა სუნიტური იმპერია და სეფიანთა შიიტური სპარსეთი მახლობელ აღმოსავლეთში ბატონობისათვის იბრძოდნენ. XVI-XVIII საუკუნეების მანძილზე ამ ორ სახელმწიფოს შორის გამუდმებული საომარი ოპერაციები მიმდინარეობდა. ბრძოლის ერთ-ერთი მთავარი ასპარეზი და ობიექტი საქართველო იყო. იღებოდა და ირღვეოდა ზავი, საქართველოს ხან იყოფდნენ ერთმანეთში, ხან მასზე რომელიმე მეზობელი მხარის ბატონობას აღიარებდნენ. ქართული სახელმწიფოები არ სცნობდნენ მათ საზავო პირობებს. ამ დროს შემუშავდა ფორმულა „ღონედ უძღურებისა თვისისა“ გარეშე ძალის გამოყენება, იბრძოდნენ ან სპარსელთა დახმარებით ოსმალთა წინააღმდეგ, ან სპარსეთის წინააღმდეგ ოსმალთა დახმარებით. გადავიტანეთ (თუ ამას გადატანა ჰქვია) ოსმალთა გამუდმებული თავდასხმები, ირანის შაჰების დამანგრეველი ლაშქრობები, ჩრდილოეთ კავკასიიდან სხვადასხვა მომთაბარეთა (ჩვენ რომ ლეკიანობას ეუწოდებთ) მძარცველური თავდასხმები, გადავიტანეთ ე.წ. ტყვეთა სყიდვა...

საქართველოს ბარში მოსახლეობა საგრძნობლად შემცირდა, საქართველოს მთიელები ბარში იწყებენ ჩამოსვლას, XVI ს-დან გაძლიერებული რუსეთი ჩრდილო კავკასიის ველებს უტევს, რომლის მოსახლეობა კავკასიონის ჩრდილოეთ კალთებს აფარებს თავს, შემდეგ თანდათან კავკასიონის

სამხრეთ კალთებზე და მთისწინა ზოლშიც აღწევს. ასე ჩნდება თანდათან XVI საუკუნიდან კახეთში სხვადასხვა დაღესტნელ ეთნოსთა, ჩვენ ყველას ლეკებს რომ ეუწოდებთ, შიდა ქართლის ჩრდილო ნაწილში ალანების, ჩვენ ოსებს რომ ეუწოდებთ, დასახლებები. დასაგლეთ საქართველოში ჩრდილო კავკასიიდან გადმოდის ერთმანეთის მონათესავე სხვადასხვა ეთნოსთა წარმომადგენლები, რომელნიც თავის თავს აფსუას უწოდებენ, და რომელთაც ჩვენმა წინაპრებმა, რადგან ისინი ქართულ ისტორიულ პროვინცია აფხაზეთში დასახლდნენ, აფხაზები უწოდეს.

XVI საუკუნიდან ჩრდილოეთიდან რუსეთი მოიწევს. ბუნებრივია, ქართველ მოღვაწეთა მხერა ძლიერი, ერთმორწმუნე რუსეთისკენაა მიპყრობილი. ქართველთა შეგნებაში რუსეთი ბიზანტიის ადგილს იკავებს, ჩნდება მაჰმადიანური რკალის გარღვევის, მოწინავე ევროპაზე (რუსეთიც ევროპაა) გასვლის იმედი, XVI ს-დან რუსეთსა და ქართულ სახელმწიფოებს შორის იდება ხელშეკრულებები. იმედები ჩნდება, რეალურად კი არაფერია. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ რუსეთს არ შეუსრულებია ხელშეკრულებით აღებული არცერთი ვალდებულება (დღეის ჩათვლით). დაახლოებით ასე იქცეოდა ბიზანტიაც, ისიც თითქმის არასოდეს არ ასრულებდა აღებულ ვალდებულებებს, მაგრამ სწორება მაინც ბიზანტიაზე იყო. იგივე მეორდება რუსეთის მიმართ. გადამწყვეტი მნიშვნელობა რწმენას აქვს.

მიუხედავად იმისა, რომ დამპყრობლები სარწმუნოების შეცვლას და ქართველთა ეროვნული თვითშეგნების ამოძირკვას ცდილობდნენ. ამ მხრივ წარმატებას ვერ აღწევდნენ. მართალია, XVI საუკუნიდან საქართველო დაშლილია, მაგრამ მათ „საქართველოები“ ეწოდებათ. XVIII ს-ის დასაწყისში ქართლის მეფე ვახტანგ VI-ის „საწავლული კაცები“ მეფის დაკვეთით ერთიანი საქართველოს, და არა ქართლის სამეფოს, ისტორიას წერენ.

ერთიანი საქართველოს ისტორიას წერს ბედის უკუღმართობით რუსეთში გადახვეწილი ქართლის მეფე ვახტანგ VI-ის ძე, დიდი ქართველი ისტორიკოსი ვახუშტი ბაგრატიონი, რომელმაც თავის კაპიტალურ ნაშრომში „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“ („საქართველოს ისტორია“) ქართველთა ეროვნული თვითშეგნების კონცეფცია წარმოადგინა. ვახუშტი წერს: „უეკუეთუ ჰკითხო ვინმე ქართველსა ანუ იმერსა, მესხსა და ჰერკახსა, რა რჯული ხარ¹, წამს მოგიგებს „ქართველი“... და ჰკითხო წინათქმულთა მათ კაცთა: „რა ენა და წიგნი უწყი, მყის მოგიგებს: „ქართული“. ე.ი. იმერი², მესხი, ჰერკახი, ყველა ქართველია, და მათი ყველასი ენა ქართულია. ვახუშტიმ კარგად იცის, რომ „იმერში“ გაერთიანებულ მეგრელებს, სვანებს, აფსაზებს (აფსუებს, მ.ღ.) თავისი სალაპარაკო ენა აქვთ, რასაც ის თავის ნაშრომის სათანადო განაკვეთებში აღნიშნავს კიდევ, მაგრამ აქ მთავარი ისაა, რომ ყველა ესენი ქართველები არიან, რომ მათი ეკლესიის წირვა-ლოცვის, მწერლობის, სახელმწიფო მმართველობის ენა ქართულია. და ეს ასეა, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს პოლიტიკური დაშლიდან ორსაუკუნენახევარია გასული. XVIII საუკუნეში ქართველთა ეროვნული თვითშეგნება მყარია.

საქართველოს ანექსიის შემდეგ რუსეთი იწყებს საქართველოს გარუსების პოლიტიკას. უნდა ამოძირკეულიყო სახელწოდება „საქართველო“ (Грузия). საქართველო ორ ადმინისტრაციულ ერთეულად, თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიებად დაყვეს, საქართველო (Грузия) გააქრეს რუკაზე. ანექსიისთანავე იწყება ბრძოლა. ყველა აჯანყება თუ შეთქმულება სოციალურ და ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ხასიათს ატარებს (1802 წ., 1804 წ., 1812 წ., 1819-20 წწ., 1841

¹ აქ რჯული ეროვნებასაც აღნიშნავს და სარწმუნოებასაც.

² იმერი აქ ყველა დასავლელ ქართველია.

წ., 1857 წ.) განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება 1832 წლის შეთქმულებას, იღვრება სისხლი, იხოცება მოსახლეობის საუკეთესო ნაწილი, ფაქტიურად უშედეგოდ. იწყება იდეოლოგიური ბრძოლა. დიდი ილია და მისი თანამოსაგრენი იბრძვიან ეროვნული თვითშეგნების შენარჩუნებისა და განმტკიცებისათვის.

დაემხო რუსეთის იმპერია, მოვიპოვეთ დამოუკიდებლობა, შეიქმნა ამიერკავკასიის ფედერაცია, ვერ მოვრიგდით, დავიშალეთ. დამყარდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918 წ. 26 მაისი) – იარსება არასრული სამი წელი. რუსეთმა, უკვე ბოლშევიკურმა, მოახდინა საქართველოს ანექსია (1921 წ. თებერვალი) – აჯანყებები, შეთქმულებები, რეპრესიები... დაემხო რუსეთის ახალი იმპერია (კომუნისტური), მოვიპოვეთ დამოუკიდებლობა.

მიუხედავად საუკუნეთა მანძილზე არსებული უმძიმესი ვითარებისა, შევინარჩუნეთ მამული (შემცირებულ-შეკრეჭილი); მიუხედავად რუსეთის იმპერიის, შემდეგ საბჭოთა ხელისუფლების მცდელობისა, ერთიანი საბჭოთა ხალხის და ერთიანი საბჭოთა ენის დასამკვიდრებლად, შევინარჩუნეთ ენა, საშუალო და უმაღლესი განათლება ქართულ ენაზე, შეიქმნა მდიდარი ქართული მწერლობა, განვავითარეთ ქართული მეცნიერება, ხელოვნება... მიუხედავად სასტიკი დევნისა, დამცირებისა, შევინარჩუნეთ რწმენა, შევინარჩუნეთ ეროვნული თვითშეგნება, ამანაც გადაგვარჩინა.

გადაგვარჩინა ქართველი კაცის ღიღმა სიყვარულმა სამშობლოსადმი, მაღლიანი ქართლი მიწისადმი. როგორც კი დამპყრობლებს განდევნიდნენ, გახიზნულნი თავის ფუძეს უბრუნდებოდნენ. ქართველი გლეხი თავისი პრიმიტიული სამუშაო იარაღით აღადგენდა მეურნეობას. ქართველი

თავის მიწაზე იყო მიბმულ-მიჯაჭვული. ბოლო წლებამდე თითქმის არ არსებობდა მოსახლეობის ემიგრაცია, უმეტესი დროიდანვე ჩვენ ძირითადად მხოლოდ პოლიტიკური ემიგრანტები გვყავდა.

ოჯახში ბე, სამშობლოს კიდევ ერთი დამცველის გაჩენას ნიშნავდა. დედა აკენიდან უნერგავდა შვილს თავისი ეკლესიის შეგნებას ერისა და ქვეყნის წინაშე, მას სამშობლოს დამცველად ზრდიდა. დიდი ილიას ლექსი „ნანა“ ჩვენში არსებული ხალხური „ნანა“-ს არსებული სულისკეთების გამოხატულებაა „დედათა გული ჩვილი მამულისთვის მაგრდება, რად მინდა იგი შვილი, თუ მისთვის არ მოჰკვდება!“... „მას დედის ძუძუ ტკბილი შხამადაც შერგებია, მამულისთვის სიკვდილი ვისაც დაზარებია“, – ქართველის წმინდა ეალი იყო. ამანაც გადაგვარჩინა. გადაგვარჩინა ქართული ოჯახების მრავალშვილიანობამაც.

ქართველთა გადარჩენაში განსაკუთრებული ღვაწლი მიუძღვის ქრისტიანულ რწმენას და ეკლესიას. მაჰმადიანთა რკალში და უღელქვეშ მყოფ ქართველთათვის ქართველი და მართლმადიდებელი ქრისტიანი სინონიმურ ცნებებად აღიქმებოდა, მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში ლაშქარს წინ ჯვარი მიუძღოდა, ქართული ეკლესია, როგორც წესი, ქვეყნის გამაერთიანებელი ძალების გვერდით იდგა.

მიუხედავად საუკუნეთა მანძილზე მაჰმადიან დამპყრობთა მცდელობისა (არაბთა სახალიფო, ოსმალეთი), ჩვენში ისლამი არ (თუ ვერ?) გავრცელდა. ის რაც XVII-XVIII საუკუნეების სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში (ისტორიულ ტაო-კლარჯეთში) მოხდა, სხვა ხასიათის მოვლენაა. ეროვნულ სხეულს მოწყვეტილი ეს ქართული მხარე ოსმალთა იმპერიის რიგით ადმინისტრაციულ ერთეულად იქცა.

საკუთრივ საქართველოში ისლამი ვერ გავრცელდა. არაბები სამ საუკუნეზე მეტ ხანს ისხდნენ საქართველოში. არაბთა სახალიფომ, რომელმაც VII-VIII-სს-ში შექმნა უზარმაზარი იმპერია არაბეთის ნახევარკუნძულიდან პირენეის ნახევარკუნძულის ჩათვლით, დაიპყრო მთლიანად სპარსეთი, ბიზანტიის იმპერიის აღმოსავლეთი პროვინციები, სირია, პალესტინა, ეგვიპტე, სამხრეთ კავკასია, დაიპყრო აფრიკის ჩრდილოეთ სანაპირო, პირენეის ნახევარკუნძული და ესპანეთ-საფრანგეთის საზღვრამდე მოვიდა, დაპყრობილ ქვეყნებში ყველგან გავრცელდა ისლამი. სახალიფომ ისლამი ვერ დაამკვიდრა საქართველოში და სომხეთის ჩრდილოეთ ნაწილში, რატომ? რთული საკითხია, მაგრამ ფაქტია. მართლმადიდებლური ქრისტიანობა ჩვენთვის ეროვნული სარწმუნოება იყო, ქართული ენით, ამანაც გადაგვარჩინა.

გადაგვარჩინა ჩვენმა ერთიანობამ და მრავალფეროვნებამაც: ქართლი, კახეთი, იმერეთი, გურია, სამეგრელო, აფხაზეთი, სვანეთი, რაჭა, ლეჩხუმი... ყველა ერთად საქართველო, და ამასთანავე საკუთარი ტრადიციებით მეურნეობის განსხვავებული დარგებით, მრავალფეროვნებით...

გადაგვარჩინა ფართო, კულტურული კავშირების არსებობამ. საქართველო არასოდეს ყოფილა კარჩაკეტილი, თავის ნაჭუჭში გამომწყვდეული, მან ბევრი რამ მიიღო როგორც კეთილი მეზობელთაგან, ისე მტრებისაგან; ბერძნულ-რომაულ-ბიზანტიურ-ირანულ-სპარსული, რუსული კულტურიდან მაგრამ არსებობდა რაღაც უხილავი ფილტრი. ძირითადად იღებდნენ მხოლოდ იმას, რაც არ ეწინააღმდეგებოდა და არ ბღალავდა ეროვნულ ტრადიციებს. ზოგჯერ, დამპყრობთა გავლენით ხდებოდა უცხოურ თანამდებობათა დანერგვა, მაგრამ თანდათან ხდებოდა მათი გაქართულება, XVIII ს-ში ირანის პოლიტიკური მძლავრობის პირობებში, სპარსული კულტურა იჭრებოდა საქართველოში. მეფე თეიმურაზ I, რომელიც სულ

სპარსელთა წინააღმდეგ იბრძოდა, კარგად იცნობდა მათ კულტურას და წერდა: „სპარსთა ენისა სიტკბომან მასურვა მუსიკობანი“. მაგრამ ამ „სიტკბოდან“ მან მხოლოდ ის მიიღო, რაც ქართულისთვის სასარგებლო შეიძლებოდა ყოფილიყო, და ეს ის თეიმურაზ მეფეა, რომელმაც ქართულ პოეზიაში ეროვნული თემატიკა შეიტანა. ასეთი „ფილტრი“ საკუთრივ ქართული კულტურა და ეროვნული თვითშეგნება იყო.

ქართველი ხალხი ისლამს კი არ ებრძოდა, როგორც სარწმუნოებას, ის დამპყრობთაგან იცავდა თავს.

ჩვენში არსებული შემწყნარებლობა, როგორც სხვა ეროვნების წარმომადგენელთა, ისე განსხვავებული სარწმუნოების აღმსარებელთა მიმართ, ზოგისთვის ძნელად გასაგებია. საუკუნეთა მანძილზე ჩვენში ცხოვრობდნენ ებრაელები, სომხები, მაჰმადიანები (სუნიტებიც და შიიტებიც), კათოლიკეები, ბერძნები, ქურთები... მშვიდობიანად, ყოველგვარი ექსცესების გარეშე. ფაქტია, რომ ბაგრამიანის სახელობის სომეხთა ბატალიონი აფხაზეთში ჩვენს წინააღმდეგ იბრძოდა, თუმცა აქ მცხოვრებ სომეხებს ქართველები არ ერჩოდნენ. დღეს რაც ხდება, ყველამ ვიცით, მაგრამ საქართველოში მცხოვრებ რუსებს არავინ ერჩის, ეს ჩვენი ეროვნული თვისებაა. ევროპისა და აზიის გზაგასაყარზე მდებარე საქართველოში საუკუნეების მანძილზე არაერთი უცხო ეროვნების და აღმსარებლობის ხალხი ჩამოსახლდა, ყველასთან შეგვეძლო და შეგვიძლია ცხოვრება, ალბათ ამანაც გადაგვარჩინა.

თავისებური იყო ქართველთა დამოკიდებულება მეფესადმი. მეფე ჩვენში სახელმწიფოებრიობის, თვითმყოფადობის სიმბოლო იყო. ამ თვითმყოფადობის გამომხატველნი კი – ბაგრატიონები. შუა საუკუნოვან საქართველოში არა-ბაგრატიონი მეფედ არ აღიქმებოდა. XVI საუკუნის დამდეგს, როდესაც ფეოდალური საქართველო სამ სამეფოდ

დაიშალა, სამივე სამეფოში მეფე ბაგრატიონთა სამეფო სახლის წარმომადგენელი იყო. ჩვენში ხალხი, როგორც წესი, არ იბრძოდა ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის წინააღმდეგ. იყო ერთი ბაგრატიონი მეფის მეორე, ისევე ბაგრატიონი მეფით შეცვლის შემთხვევები, მაგრამ დინასტიის შეცვლისა — არა. დიდებულ ფეოდალთა, თავადთა ბრძოლა, როგორც წესი, საკუთარი უფლებების გაზრდის, მეფის კარსზე მაღალი თანამდებობების მოპოვებისათვის მიმდინარეობდა. ბაგრატიონთა სამეფო სახლის ასეთ მდგომარეობას დიდად უწყობდნენ ხელს ეკლესიის მიერ ბაგრატიონთა ღვთიური წარმომავლობის აღიარება, მათი ხელისუფლების ღვთის მიერ რწმუნების თვალსაზრისი.

გადაგვარჩინა ჩვენი მეფეების ბრძნულმა პოლიტიკამ. მართალია, ყველა მეფე ერთნაირად ბრძენი არ იყო, მაგრამ მთლიანობაში, ქართველი მეფეები დახვეწილი დიპლომატები იყვნენ, მათ ხომ საგანგებოდ ზრდიდნენ და ამზადებდნენ თავისი დიდი მისიისათვის. გამონაკლისები არსებობდნენ, მაგრამ მხოლოდ გამონაკლისები. როდესაც დამპყრობთა წინააღმდეგ ბრძოლას აზრი არ ჰქონდა, როდესაც ბრძოლა მხოლოდ დიდ მსხვერპლს, ქვეყნის მორიგ დანგრევას მოიტანდა, ჩერდებოდნენ, თუ სხვა გზა არ იყო, სარწმუნოებასაც იცვლიდნენ, მხოლოდ ფორმალურად, ფაქტიურად კი თავის რწმენაზე რჩებოდნენ (საზოგადოება ამას კარგად ხედავდა და გრძნობდა) და მომავალი ბრძოლისათვის, იმავე რწმენის შენარჩუნების ბრძოლებისათვის ემზადებოდნენ. როგორც კი ხელსაყრელი დრო დადგებოდა, თავის ხალხს თვითონვე მიუძღოდნენ წინ მტერთან საბრძოლველად. მეფე ყოველთვის ბრძოლის წინა ხაზზე იდგა, ასეთი წესი იყო საქართველოში. ქართველმა მეფეებმა დაიმსახურეს თავისი ხალხის პატივისცემა. საზოგადოება „უმეფობას“ ძნელად ეგუებოდა. მაგ. VI ს-ში, როდესაც ირანელთა მიერ ქართლში მეფობის გაუქმების შემდეგ, ადგილობრივი უზენაესი ხელის-

უფალი „ერისმთავრის“ სტატუსით აღდგა, ქართველები მას „მეფეს“ უწოდებდნენ, და ასევე „მეფედ“ იწოდებიან ისინი ქართულ საისტორიო თხზულებებში. XVII ს-ის მაჰმადიან გამგებლებს, რომელნიც ფაქტიურად შაჰის „ვალი“ (გუბერნატორები) არიან, ქართული საისტორიო წყაროები როსტომს (1632-1658 წწ.), ვახტანგ V-ს (1658-1675),... „მეფეს“ უწოდებენ. „მეფედ“ იხსენიებს მათ ვახუშტი ბაგრატიონიც, რომელიც საკმაოდ კრიტიკულადაა განწყობილი მათ მიმართ. „მეფე“ სახელმწიფოს არსებობის სიმბოლო იყო.

რუსეთის ხელისუფლებისათვის კარგად იყო ცნობილი ქართველთა დამოკიდებულება საკუთარი მეფისადმი, ამიტომ იყო, როდესაც XIX ს-ის დასაწყისში საქართველოს ანექსია განახორციელეს, საკუთრივ სამეფო სახლის ყველა წარმომადგენელი, უკლებლივ ყველანი, რუსეთს გადაასახლეს.

მიუხედავად სიძნელებისა, ერმა, ქვეყანამ დღემდე მოიტანა არსებობა XXI საუკუნემდე. შექმნა უნიკალური კულტურა, შეიტანა თავისი წვლილი მსოფლიო კულტურის განვითარებაში. ისევ სიძნელების წინაშე ვდგავართ. ახლა უკვე მსოფლიოში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესი გვემუქრება. გლობალიზაცია ეკონომიკის სფეროში შეიძლება მცირერიცხოვანი ერებისთვისაც იყოს დადებითი ფაქტორი, მაგრამ მას არ უნდა გადაეყოლოთ ჩვენი ტრადიციები, თავისთავადობა. უნდა ვიცოდეთ, ვინ ვართ, საიდან მოვდივართ.

უძველესი დროიდანვე განათლებული ქართველისათვის აუცილებელი იყო საკუთარი წარსულის ცოდნა.

X ს-ში შედგენილ სასწავლო წიგნში სავალდებულო საგნად საქართველოს ისტორიაა შეტანილი. ერის მამამ, ილია ჭავჭავაძემ გააფრთხილა ქართველები, რომ „ერის გათახსირება“ იწყება მაშინ, როდესაც ის ივიწყებს საკუთარ ისტორიას, რომ შეიღმა უნდა იცოდეს, სად გაჩერდა მისი მამა.

ჩვენს გადარჩენაში დიდი მნიშვნელობა აქვს მშობლიურ ენას, ქართულს, რომელზედაც უმდიდრესი ლიტერატურა შეიქმნა, რომელიც ვერავენ წაგვართვა.

რუსეთის კოლონიად ყოფნის პირობებში (მეფისა და კომუნისტების) სხვა ხალხებში გათქეფვისაგან საკუთარი ისტორიის, წარსულის ცოდნამ, მშობლიურმა ქართულმა ენამ, ქართულმა მწერლობამ, ეროვნული ტრადიციების ფესვებზე მყარად დგომამ, მთლიანობაში ქართულმა კულტურამაც გადაგვარჩინა. საერთაშორისო გლობალიზაციის პირობებში ჩვენი გადამრჩენი, უპირველეს ყოვლისა, ქართული ეროვნული კულტურაა, რომელიც დღეს განსაკუთრებულ ყურადღებას, ყოველმხრივ ხელის შეწყობას მოითხოვს.

საქართველოში, ისევე როგორც ყველგან, ყოველთვის იყვნენ ერისა და ქვეყნის მოღალატენი, მაგრამ ჩანს, ერისა და ქვეყნისათვის თავდადებული ჭეშმარიტი პატრიოტები მოღალატეებზე ბევრად მეტნი იყვნენ და ამანაც გადაგვარჩინა.

ქართველმა ხალხმა ბრძოლით და შრომით მოიყვანა თავისი ქვეყანა დღევანდელ დღემდე. თავდადებული შრომით შეინარჩუნა და განავითარა წინაპართა მიერ შექმნილი კულტურული ფასეულობანი და კულტურის თითქმის ყველა სფეროში (მეცნიერება, მწერლობა, ხელოვნება, სპორტი...) შექმნა მსოფლიო სტანდარტების ტოლფასი უნიკალური ქართული კულტურა, რამაც უნდა მისცეს მას უფლება, დამკვიდროს თავისი საკუთარი ადგილი მსოფლიო თანამეგობრობაში.

აღბათ ქვეყნის გადარჩენის სხვა ფაქტორებიც არსებობს. ავტორი ყველა შენიშვნას მაღლობით მიიღებს.

საქართველოს ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობის
დაცვის ფონდი

ქ. თბილისი, ი. გოგებაშვილის ქ. №33
ტელ.: (+995 32) 25-10-36

ქართული ხალხის იტ-სახეს, ქულცოლას. ყოფითი
ცრდუციონი და ეთნოგრაფიული თვისებებები განაპირობებს.
თანამედროვე პერიოდში შეიქმნა ცრდუციული ცხოვრების წესი,
საქონლების მანძილზე ზამთრისთვის ქართული ეთნოგრაფიის
მხატვრული თვითმყვანობა, ხეობა, ეთიკა. გთქვამს ხანი
და „ქართული ყოფიდან“ აღმდგომი დამუშავება. ეს კი ერის
სასიცოცხლო ძალების, მისი თვითშეგნებისა და შინაგანი ბუნება-
თვისების განადგურების ცოდვასია.

საქართველოს ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობის დაცვის
ფონდის მიზანია თავი მოეყაროს, დაიცვას, პოპულარიზაცია
გაუქეთოს საქართველოს ყველა ქოთნის ეთნოგრაფიულ
მონაპოვს, შეიქმნას ქართულ ქულცოლას, ქართული ქაღალდის
ნიჭითა და ხელოვნებით შექმნილ მსგავსებებს და სოფელი
ქულცოლის ძეგლის, ლამაზი ნაშრომის ქართული ეთნოსის
საცხოცოლო სიძლიერეს, მიღწევისა და ადგილის მსოფლიო
ქულცოლის საგანძურში.